

ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Історична ретроспектива соціально-педагогічної роботи з багатодітними сім'ями в умовах сільської громади (20-90 рр. ХХ ст.)

Дипломна робота з соціальної педагогіки
(освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр»)
студентки 4 курсу 42 групи

галузізнань:

0101 Педагогічна освіта

напряму підготовки:

6.010106 Соціальна педагогіка

Подорожня Юлія Леонідівна

Керівник:

доктор педагогічних наук, професор
соціальної педагогіки та педагогічної
майстерності **С. В. Лісова**

Рецензент:

кандидат педагогічних наук,
методист КВНЗ

«Житомирський інститут медсестринства»
В. О. Коваленко

м. Житомир – 2015 рік

Допущено до захисту

протокол засідання кафедри соціальної педагогіки та педагогічної майстерності

№ 11 від 18 травня 2015 року

Оцінка:

Національна шкала:

Кількість балів:

ECTS:

Члени комісії:

(підпис)

Сейко Н.А.

(прізвище та ініціали)

Коляденко С.М.

(прізвище та ініціали)

(підпис)

Павлик Н.П.

(прізвище та ініціали)

(підпис)

Тарасенко Н.Л.

(прізвище та ініціали)

(підпис)

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Історичний аналіз соціально-педагогічної роботи з багатодітними сім'ями в умовах сільської громади	6
1. 1. Загальна характеристика соціально-педагогічної роботи з багатодітною сім'єю в умовах сільської громади	6
1. 2. Основні тенденції соціально-педагогічної роботи з багатодітними сім'ями в умовах сільської громади в 20-40 рр.	18
1. 3. Соціально-педагогічна робота з багатодітними сім'ями в умовах сільської громади в період ВВВ та повоєнний час (40-50 рр.)	24
1. 4. Розвиток соціально-педагогічної діяльності з багатодітними сім'ями в умовах сільської громади в Радянській Україні (50 – поч. 90 рр.)	29
Висновки до I розділу	34
Розділ 2. Сучасний стан соціально-педагогічної роботи з багатодітними сім'ями в умовах сільської громади	35
2. 1. Програма аналітичного дослідження	35
2. 2. Соціально-педагогічна діяльність з багатодітними сім'ями в умовах сільської громади у 20-90 рр. XX ст. та на сучасному етапі	38

2. 3. Програма семінару для соціальних педагогів щодо оптимізації роботи з багатодітними сім'ями в умовах сільської громади.....	52
2. 4. Охорона праці у ЦСССДМ.....	58
Висновки до II розділу.....	62
Загальні висновки.....	64
Список використаної літератури.....	66
Додатки.....	71

Вступ

Актуальність дослідження. Сім'я являє собою систему соціального функціонування людини, один з основних інститутів суспільства. Вона виступає в якості соціального інституту, забезпечуючи своїм членам економічну, соціальну і фізичну безпеку; турботу про малолітніх, старих і хворих; умови для соціалізації дітей та молоді. Сім'я є одним з важливих сфер і одним з головних об'єктів соціальної роботи.

Основний напрямок в соціальній роботі – це надання допомоги сім'ї у різних формах, що передбачено в концепції сімейної політики, а також у посадових обов'язках соціального працівника [8, с. 49].

На сьогоднішній день соціальна робота в умовах сільської громади з багатодітними сім'ями є вкрай актуальною. Саме сільська багатодітна сім'я

сьогодні як ніколи відчуває безліч труднощів, так як значна частина багатодітних сімей проживає саме у сільській місцевості. В умовах наростання соціальної напруженості, кризових процесів в економіці, сільським багатодітним сім'ям все важче справлятися з низкою гострих, специфічних для неї проблем. Тому важлива допомога таким сім'ям з боку держави і суспільства, місцевих соціальних служб.

Сімейна політика, що проводиться в даний час в Україні, відносно сільських багатодітних сімей, включає, головним чином, надання пільг, виплат, допомог. Проте цих сум недостатньо, щоб покрити реальні витрати на утримання сімей. Держава не надає матеріальної підтримки в потрібному розмірі, не кажучи вже про соціальні та трудові умови для досягнення високого рівня розвитку цих сімей. Практика роботи в закладах соціальної сфери показує, що фахівцями відчувається гострий дефіцит методик з надання соціальних послуг, недолік сучасних технологій соціальної роботи з сільською багатодітною сім'єю, жінками, дітьми, виникає необхідність розробки науково-методичних основ діяльності установ соціальної сфери. Це веде до погіршення становища багатодітних сімей в Україні. Все частіше сім'ї з трьома і більше дітьми стають об'єктом соціальної роботи [8, с. 93].

Загальні аспекти даної проблеми розглядали такі науковці: Антонов А. І. та Медков В. М, що займалися дослідженням соціальних проблем багатодітної сім'ї; Обухова Л.Ф., Масраєва О. А. та Шеляг Г. вивчали спосіб життя сільської родини; Навіль Ф. Н. вивчав розвиток особистості дитини в багатодітній родині. Попов А. М. вивчав роботу фахівців соціальної роботи з багатодітною сім'єю; Дарского Л. Є. і Бойко В. В., що займалися дослідженням сучасної народжуваності; Кувшиннікова В. А. досліджувала соціальне становище сільської багатодітної сім'ї.

Проблема соціально-педагогічної роботи з багатодітними сім'ями потребує всебічного цілісного вивчення в історичній ретроспективі. Це зумовлюється різними обставинами. По-перше, об'єктивно проаналізувати будь-яку проблему неможливо без знання її історії. По-друге, критичне

осмислення історичного шляху соціально-педагогічної теорії й практики допомагає запобігати помилок на сучасному етапі розвитку даної роботи. І нарешті, вивчення багатого соціально-педагогічного досвіду минулих років дає можливість прогнозувати розвиток соціально-педагогічної роботи з багатодітними сім'ями в умовах сільської громади і надалі розробляти соціально-педагогічну теорію, вдосконалювати практику.

20-90 рр. ХХ ст., цей історичний період характеризувався великими різноманітними подіями, що обумовило поділ періоду 20-90 рр. ХХ ст. на три підперіоди (20-40; 40-50; 50-90) для полегшення аналізу.

Підперіод 20-40 було виділено у зв'язку з тим, що він характеризувався складною соціально-економічною ситуацією, яка склалася в силу багатьох чинників: Перша Світова війна, Громадянська війна, голод, дитяча безпритульність та бездоглядність. Підперіод 40-50 було виокремлено у зв'язку з Великою Вітчизняною війною та голодом, це спричинило до значних фізичних та матеріальних втрат. Підперіод 50-90 рр. було виділено у зв'язку з тим, що це період характеризувався повоєнним часом в країні та появою в соціальній практиці працівників, спеціально орієнтованих в соціально-педагогічній роботі.

Актуальність комплексного вивчення питань соціально-педагогічної роботи з багатодітними сім'ями в умовах сільської громади, в Україні, в історичній ретроспективі, необхідність урахування досвіду минулих років при організації соціально-педагогічної діяльності, а також відсутність фундаментальних історико-педагогічних досліджень, які синтезовано відображали б еволюцію соціальної педагогіки протягом 20-90-х років ХХ ст., зумовили вибір теми дипломної роботи «Історична ретроспектива соціально-педагогічної роботи з багатодітними сім'ями в умовах сільської громади (20-90-ті рр. ХХ ст.)».

Об'єкт дослідження: багатодітна сім'я в умовах сільської громади.

Предмет дослідження: соціально-педагогічна робота з багатодітною сім'єю в умовах сільської громади у 20-90 рр. ХХ ст.

Мета:здійснити історичний аналіз соціально-педагогічної роботи з багатодітними сім'ями в умовах сільської громади у період з 20 по 90 рр. ХХ ст.

Завдання:

- 1) Проаналізувати соціально-педагогічну роботу з багатодітною сім'єю в умовах сільської громади в 20-90 рр.
- 2) Порівняти соціально-педагогічну діяльність з сільськими багатодітними сім'ями у період 20-90 рр. та сьогоднішнім.
- 3) Розробити програму семінару щодо покращення соціально-педагогічної роботи з багатодітними сім'ями в умовах сільської громади.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань дослідження було використано аналіз науково-теоретичних джерел, методи кількісної та якісної обробки отриманих результатів, аналіз, синтез, узагальнення.

Загальні висновки:

1. Багатодітна сім'я найповніше відбиває як позитивні зміни у соціальному просторі, так і негативні, вона максимально реалізує свій соціально-виховний потенціал. Щоб вирішити усі труднощі, які виникають при вихованні дітей з багатодітних сімей, необхідно приділяти соціально-педагогічну увагу таким сім'ям. Потрібно враховувати досвід соціально-педагогічної роботи з багатодітними сім'ями минулого століття та вдосконалювати його, щоб багатодітна сім'я могла повноцінно реалізуватися у суспільстві.

На основі теоретичного аналізу конкретно-історичних обставин було проаналізовано соціально-педагогічну роботу з багатодітними сім'ями в умовах сільської громади протягом 20-90 рр. ХХ ст. Виявлено, що при вирішенні проблем багатодітних сімей застосовуються різні види соціально-педагогічної підтримки, що потребує сільська багатодітна родина. Найбільшу увагу багатодітним сім'ям у зазначений період приділяла сільська громада, основним завданням якої було – збереження сім'ї в цілому, саме вона надавала матеріальну, економічну, педагогічну, освітню, правову, профілактичну, соціально-побутову, консультаційну та медичну допомогу багатодітній сім'ї.

Проаналізувавши соціально-педагогічну роботу з багатодітними сім'ями в умовах сільської громади у 20-90 рр., було встановлено, що в 20-40 рр. основним завданням сільських громад було надати соціально-побутові та медичні допомоги, щоб забезпечити родини медичними та продовольчими речами, адже у той період Україна була в розрусі через війни та голод. В 40-50 рр. соціально-педагогічна робота полягала у наданні медичних, продовольчих та матеріальних послуг сільській багатодітній сім'ї, через наслідки Другої Світової війни та повоєнний період. В 50-90 рр. соціально-педагогічна робота полягала у наданні педагогічних, економічних та освітніх послуг сільським багатодітним сім'ям, бо країна починала розвиватися та відновлюватися після війни, у таких умовах багатодітна сім'я не могла самостійно реалізувати свої потреби. Сім'ям також надавалися медичні, соціально-побутові, матеріальні,

профілактичні та правові послуги, тобто спектр послуг значно розширився у цей період. В цілому, основним призначенням соціально-педагогічної роботи з багатодітними родинами було надання соціального захисту дітям з багатодітних сімей, надання їм всебічної допомоги, допомогти їм реалізувати свої потреби, краще навчатися, мати взаєморозуміння та взаємодопомогу в сім'ї та нормально функціонувати в суспільстві.

2. Порівнявши соціально-педагогічну роботу з багатодітними сім'ями в умовах сільської громади в 20-90 рр. ХХ ст. та в теперішній час, було встановлено, що більшість багатодітних сімей гостро потребували допомоги, бо самостійно не могли функціонувати в суспільстві, у зв'язку з політичними, економічними та соціальними проблемами, які відбувалися в зазначений період в країні. Було виявлено, що соціально-педагогічна робота з сільськими багатодітними сім'ями почала зароджуватися ще в 20 рр. ХХ ст., хоча і не мала назви як такої. У цей період допомогу надавала сільська громада багатодітній сім'ї, сім'ї отримували медичну, консультаційну, профілактичну та соціально-побутову допомогу на більш вищому рівні, ніж в минулому столітті, але у той же час багатодітні сім'ї відчували потребу в педагогічній, економічній, освітній та іншій кваліфікованій допомозі, яка майже не надавалася, особливо в 20-40 рр., але з часом соціально-педагогічна робота вдосконалилася та почала надаватися на більш кваліфікованому рівні на теперішньому етапі.

До основних напрямів соціально-педагогічної роботи з багатодітними сім'ями у теперішній період відносять такі: допомога у отриманні різноманітних допомог, соціальних пільг, які діють для багатодітних сімей; розв'язання проблеми жінки, зокрема емоційно-психологічних; консультування, педагогічна допомога; соціальний патронаж дітей, контроль успішності міжособистісних відносин; контроль використання виділених дітям грошей у разі потреби; стеження стану здоров'я членів багатодітної родини, допомогу сім'ї в устрої дітей-інвалідів на спеціалізовані установи; напрям дітей і батьків з конфліктних сімей на консультацію до

різних фахівців для врегулювання сімейних відносин, попередження нових конфліктів; організація благодійних акцій на користь багатодітних сімей; періодична перевірка надання різних встановлених видів допомоги; стимулювання діяльності територіальних асоціацій багатодітних сімей тощо.

Отже, напрямки роботи соціального педагога з багатодітними сім'ями різноманітні та потребують належної уваги та роботи. Але кожна окрема сім'я потребує особистого підходу від соціального працівника, тому що кожен випадок є унікальним. Соціально-педагогічна робота має бути водночас комплексна і спрямована на особливо вразливі риси проблемної багатодітної сім'ї. Порівняно з 20-90 рр. ХХ ст., в теперішній час соціально-педагогічна робота з багатодітними сім'ями ведеться у більш вдосконалених формах та методах, багатодітні сім'ї отримують соціальні, психологічні, соціально-педагогічні, соціально-медичні, соціально-економічні, інформаційні, юридичні, соціально-побутові, інформаційні, матеріальні, реабілітаційні послуги, які є більш ефективні та доцільні у роботі з багатодітними сім'ями.

3. У процесі дослідження розроблено програму семінару щодо покращення соціально-педагогічної роботи з багатодітними сім'ями в умовах сільської громади. Дана програма спрямована на оптимізацію роботи соціального педагога з багатодітними сім'ями в умовах сільської місцевості, що дасть можливість соціальному працівнику отримати навички професійного консультування та практичної роботи з багатодітними сім'ями, а багатодітній сім'ї отримати допомогу зі сторони соціального педагога у розв'язанні проблем родини.

Програма семінару була розроблена на основі аналізу соціально-педагогічного досвіду в науково-теоретичних джерелах. Семінар створений для оптимізації взаємодії соціального педагога з багатодітними сім'ями, він має мету, завдання, цілі. Метою семінару є покращення взаємодії соціальних педагогів та багатодітних сімей для розв'язання проблем у сім'ї та оптимізованої соціально-педагогічної роботи з такими сім'ями.

Подальші розвідки вбачаємо у дослідженні ефективних форм та методів соціально-педагогічної роботи з багатодітними сім'ями в умовах сільської громади на початку XXI століття.

Список використаної літератури

1. Алёшина Ю. Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование / Ю. Е. Алешина – Изд. 2-е. – М. : Академический проект, 2000. – 208 с.
2. Андрущенко В. П. Соціальна робота : менеджмент соціальної роботи / В. П. Андрущенко, І. І. Мигович, М. І. Михальченко. – К. : ДЦССМ, 2003. – 224 с.
3. Артющкіна Л. М. Соціальний педагог: теорія і практика роботи : Навч.-метод. пос. д/студентів спец-ті «Соціальна педагогіка» / Л. М. Артющкіна. – Суми : Сум. ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2004. – 124 с.
4. Беличева С. А. Превентивная практика и социальная работа с многодетным семьями / С. А. Беличева // Профессиональная библиотека работника социальной службы. – 2001. – №2. – С.34-39.
5. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї / О. І. Бондарчук. – К. : МАУП, 2001. – 96 с.
6. Бондарчук О. І. Сім'я як осередок соціалізації дитини / О. І. Бондарчук // Проблеми соціальної захищеності дітей в ринкових умовах. – К. : АЛД, 1998. – 165 с.
7. Бондырева С. К. Психолого-педагогические проблемы интегрирования образовательного пространства / С. К. Бондырева. М. : Сфера, 2003. – 177 с.
8. Бочарова В. В. Профессиональная социальная работа: личностно ориентированный подход. – М. : Альфа-книга, 1999. – 202 с.
9. Васильева Ю. В. Социальная педагогика : учеб. пособ. [для студ. высших пед. учеб. завед.] / Ю. В. Васильева. — М. : Изд. Центр «Академия», 2000. — 120 с.
10. Войтенко А. И. Менеджмент социальной работы / А. И. Войтенко. – М. : Академпроект, 1999. – 288 с.
11. Гаврилова В. М. Соціальне становище сільського населення / В. М. Гаврилов. – К. : Вища школа, 2008. – 165 с.

12. Гарасимова М. С. Повсякденне життя населення сільських сімей / М. С. Гарасимова. – М. : Радуга, 2005. – 132 с.
13. Григор'єв С. І. Теорія і практика соціальної роботи : основні напрямки розвитку в ХХ-ХХІ столітті : Хрестоматія / С. І. Григор'єв. – К. : Каравела, 1998. – 90 с.
14. Громова О. Н. Конфліктологія / О. Н. Громова. – М. : Педагогіка, 2000. — 215 с.
15. Закатова И. Н. Социально-педагогическая работа с многодетными семьями / И. Н. Закатова ; под ред. Г. К. Селевко. — М. : НАН, 1996. — 293 с.
16. Зверєва І. Д. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні: теорія і практика: монографія / І. Д. Зверєва – К. АЛД: Правда Ярославичів, 1998. – 333 с.
17. Иващенко Г. М. Содержание и организация социально-педагогической работы в учреждениях социальной реабилитации детей и подростков / Г. М. Иващенко, М. М. Плоткин, В. И. Ширинский // Проблемы, методика и опыт социальной реабилитации детей и подростков в современных условиях. – М. : Ранок, 1999. – С. 18-20.
18. Калениченко Р. А. Практична психологія в системі соціальної роботи : Навч. Посіб. / Р. А. Калиниченко. – К. : КиМУ, 2006. – 115 с.
19. Капська А. Й. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи / А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола; Заг. Ред. А. Й. Капської. – К. : Академія, 2002. – 164 с.
20. Капська А. Й. Соціальна педагогіка. Навч. посіб. / А. Й. Капська. – К., 2000. – 264 с.
21. Капська А. Й. Соціальна робота : технологічний аспект : Навч. посіб. / А. Й. Капська. – К. : Фоліо, 2009. – 329 с.
22. Клемантович И. И. Новая профессия – социальный педагог / И. И. Клемантович // Школа. – 1998. – №3. – С. 14.

23. Коваль Л. Г. Соціальна педагогіка/соціальна робота: Навч. посіб. / Л. Г. Коваль, І. Д. Зверєва, С. Р. Хлеб'юк. – К. : ІЗМН, 1997. – 392 с.
24. Ковпак Л. В. Соціально-побутові умови життя населення України в 2-й половині ХХ ст. / Л. В. Ковпак. – К. : Академія, 1991. – 85 с.
25. Лукашевич М. П. Теорія і методи соціальної роботи: Навч. посіб. – 2-ге вид., доп. і випр. – К.: МАУП, 2003. – 334 с.
26. Мацковский М. С. Социология семьи : проблемы, теории, методологии и методики / О. С. Мацковский. – М. : МАУП, 1989. – 116 с.
27. Мудрик А. В. Соціальна педагогіка / А. В. Мудрик. – М. : Наукова книга, 1999. – 224 с.
28. Омелянова Р. В. Захист сільського населення / Р. В. Омелянова. – М. : ТЦ «Сфера», 2001. – 482 с.
29. Павленок П. Д. Основи соціально-правової роботи : навч. посібник для вузів / П. Д. Павленок. – М. : ИНФРА, 2003. – 138 с.
30. Павленок П. Д. Соціологія : навч. посіб. [для студ. середовищ спец. навч. закладів] / П. Д. Павленок. – М. : ИНФРА, 2001. – 313 с.
31. Пантелеєва Г. С. Економічні основи соціальної роботи / Г. С. Пантелеєва. – К. : Думка, 2001. – 135 с.
32. Рибак І. В. Соціально-побутова інфраструктура українського села / І. В. Рибак. – Харків : Харвест, 2004. – 112 с.
33. Світла Т. В. Основи роботи сільської громади / Т. В. Світла. – М. : НДІ сім'ї, 2004. – 180 с.
34. Синельникова А. Б. Сучасна сім'я і її проблеми / А. Б. Синельникова // Сім'я в Україні. – 2002. – № 6. – С. 5-7.
35. Сімейний Кодекс України. — М. : ИНФРА, 2003. – 75 с.
36. Соколова Л. А. Особливості міжособистісних взаємин у багатодітній родині / Л. А. Соколова. – К. : Либідь, 1990. – 78 с.
37. Соломонова М. І. Соціологія / за заг. ред. проф. В. П. Андрущенко, М. І. Горлача. – К. ; Х. : МАУП, 1998. – 134 с.

38. Субтельний О. А. Україна. Історія / О. А. Субтельний – К. : Либідь, 1992. – 510 с.
39. Титова В. Я. Сільська громада ХХ ст. / В. Я. Титова. — М. : Думка, 1997. — 217 с.
40. Фарсов М. В. Введение в теоретические основы социальной работы / М. В. Фарсов. – М. : Изд-во «Институт практической психологии», Воронеж : НПО «МОДЭК», 1999. – 422 с.
41. Холостова Е. И. Социальная работа : учеб. посіб. / Е. И. Холостова. – М. : Педагогіка, 2007. – 300 с.
42. Циба В. Г. Соціологія особистості : системний підхід : [навч. посіб.] / В. Г. Циба. – К. : МАУП, 2000. – 152 с.
43. Шакурова М. В. Методика и технология работы социального педагога : учеб. пос. для студ. ВНЗ / М. В. Шакурова. – М. : Академия, 2002. – 95 с.
44. Шатыло А. Т. Формы и методы работы с детьми и родителями в центре социальной помощи семье / А. Т. Шатыло ; Л. С. Алексеева и др. – М. : НАН, 1999. – 200 с.
45. Шептенко П. А. Методика и технология работы социального педагога / П. А. Шептенко, Г. А. Воронина ; под ред. В. А. Сластенина. – М. : Академия, 2001. – 115 с.
46. Шептенко П. А. Методика и технология работы социального педагога : Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Под. ред. В. А. Сластенина. – М. : Академия, 2001. – 326 с.
47. Шішковец Т. А. Довідник соціального педагога / Т. А. Шішковец. – М. : «ВАКО», 2005. — 85 с.
48. Шульга В. В. Соціальна педагогіка : методичні рекомендації / В. В. Шульга. – К.: Ніка-Центр, 2004. – 124 с.
49. Brim O.G. Socialization through the life circle [Електронний ресурс] / O. G. Brim. – New York : John Wiley, 1966. — 218 p. – Режим доступу до журн. :

http://www.dpiap.org/resources/pdf/edu-chi-disabil-guid-note_12_10_12.pdf. –

Назва з екрану.

50. Schneider, L. B. Psychologyoffamilyrelations. Lectures [Електронний ресурс] / L. B. Schneider. – Luxembourg : Book, 2000. - 260 p. –

Режим доступу: http://otherreferats.allbest.ru/sociology/00214301_0.html

51. WinsladeJohn, PracticingNarrativeMediation : LooseningtheGripofConflict / JohnWinslade, – NewYork : JohnWiley&Sons, 2008.

– 336 p. – Режим доступу : <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1571-9979.1998.tb00146.x/pdf>

52. Антонов А. И. Исследованиясоциальных проблем многодетнойсемьи [Електронний ресурс] / А. И. Антонов, В. М. Медков. –

Режим доступу до журн. : <http://wiki.iteach.ru/index.php/>.

53. Бойко В. В. Социально-психологическийклиматколлектива и личность / В. В. Бойко, А. Г. Ковалев, В. Н. Парфенов [Електронний ресурс]. –

Режим доступу до журн. : <http://subject.com.ua/psychology/vari/66.html>.

54. Еллерт В. В. Союз наш міцніє і зростає [Електронний ресурс] / В. В. Еллерт // Соціальна робота. – 2007. – №3. – Режим доступу до журн. :

<http://dnz71.edu.vn.ua/news/43>

55. Синельникова А. Б. Демографічні чинники зміни соціально-економічного потенціалу сім'ї [Електронний ресурс] / А. Б. Синельникова //

Сім'я в Україні. – 2002. – №1. – С. 4-6. Режим доступу до журн. :<http://www.nbu.gov.ua/portal/>

56. Червякова Г. А. Економічні основи соціальної роботи [Електронний ресурс] / Г. С. Пантелєєва, Г. А. Червякова. – М. : ВЛАДОС, 2001. –

160 с. Режим доступу до журн. : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/naukma/Ped/

57. Шеляг Т. В. Соціальний статус багатодітних сімей та їх здатність до самопомоги [Електронний ресурс] / Т. В. Шеляг // Соціальна педагогіка. –

2005.– №1. – С. 53-56. Режим доступу до журн. : <http://osvita.ua/vnz/reports/sociology/12652>

